

Dzieło Epifaniusza z Salaminy w tłumaczeniu Gilskiego z komentarzem Barona jest pierwszym tego typu polskim przekładem (po angielskim i włoskim). Niewątpliwą zaletą książki jest jej dwujęzyczność (paralelny tekst grecki i polski), która pozwala lepiej zrozumieć omawiane zagadnienia. Ponadto wprowadzona przez Barona numeracja nie tylko herezji, lecz nawet akapitów i zdań ułatwia cytowanie i korzystanie z dzieła. Pod tym względem polski przekład staje się być wygodniejszym w użyciu zarówno od przekładu angielskiego, jak i włoskiego. Poprawność języka polskiego sprawia, że dzieło dobrze się czyta, zaś aparat krytyczny pozwala dostrzec różnice w istniejących przekładach na języki nowożytny (zwłaszcza angielski i włoski). W odróżnieniu od przekładów angielskiego, czy włoskiego, które pozostawiają niektóre pojęcia w wersji oryginalnej, Gilski tłumaczy wszystkie pojęcia, co niewątpliwie podkreśla walor polskiego przekładu, tym bardziej, że mamy do czynienia z trudnym tekstem, który w wielu miejscach jest niekompletny. Pozytywną stroną polskiego przekładu *Panarionu* jest również estetyczne wydanie książki i przejrzysty jej układ.

Pomimo wielu walorów polskiej wersji *Panarionu* zabrakło w książce indeksów (imion, rzeczy), co utrudnia korzystanie z niej. Prawdopodobnie wynika to z tego, iż przekład herezji Epifaniusza nie jest zakończony i wraz z ostatnim tomem braki te zostaną uzupełnione. W tekście można również zauważyć pewne drobne błędy stylistyczne, jak niepoprawnie użyte zaimki, czy przyimki oraz literówki. Nie wpływają one jednak merytorycznie w żaden sposób na sam przekład.

Pierwszy polski przekład *Panarionu* Epifaniusza z Salaminy w tłumaczeniu Marka Gilskiego w opracowaniu i z komentarzem Arkadiusza Barona jest bez wątpienia ważnym naukowym narzędziem do badań nad starożytną herezjografią.

ks. Dariusz Piasecki – Lublin, KUL

Jan ILUK, *O godnym życiu we wspólnocie. Antologia aforyzmów i didaskaliów św. Jana Chryzostoma. Wyboru z pism patriarchy Konstantynopola dokonał, ułożył i wstępem poprzedził Jan Iluk, Gdańsk 2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 242.*

Pojawia się, jak widać, nowa kolejna publikacja, powiększająca polską, budzącą zawsze duże zainteresowanie, literaturę sapiencjalną, w postaci antologii aforyzmów, sentencji, przysłów, myśli i powiedzeń, zaczerpniętych najczęściej ze starożytnej literatury klasycznej greckiej (np. N. Chadzinikolau, *Aforyzmy Greków*, Katowice – Kraków 2004, ss. 208: ponad 500 krótkich sentencji, bez wskazywania ich lokalizacji, zaczerpniętych z myśli Homera, Hezjoda, 7 greckich mędrców, Pitagorasa, Solona, Ezopa, greckich tragiczków i komików, Sokratesa, Platona i Arystotelesa, Epikura, Plutarcha, Epikteta, Seneki i innych starożytnych oraz nowożytnych mędrców) lub łacińskiej (np. S. Kalinkowski, *Aurea dicta. Złote słowa. Słynne łacińskie sentencje, przysłowia i powiedzenia*, Warszawa 1995, ss.

186: ponad 400 łacińskich i tłumaczonych, z podaniem lokalizacji i komentarza sentencji, zaczerpniętych z Biblii, autorów klasycznych, oraz 5 wczesnochrześcijańskich: Orygenes, Hilarego, Ambrożego, Augustyna i Hieronima), a także najbardziej nas tu interesującej – patrystycznej, z której na gruncie polskim mamy już również kilka zarówno ogólnych, jak i szczegółowych, dotyczących najwybitniejszych Ojców Kościoła Wschodu lub Zachodu. Z tych ostatnich można by tu wymienić m.in.: Jan Hojnowski SCJ, *Mądrość Ojców Kościoła*, Kraków 1995, Wydawnictwo SPES, ss. 429 (ss. 11-343: 830 wybranych i przetłumaczonych, niekoniecznie w formie sentencji, wypowiedzi wschodnich i zachodnich Ojców Kościoła z I-VIII wieku, z ogólnym tylko wskazaniem tytułów pism ich pochodzenia, pogrupowanych według 10 tematów: Bóg jeden w trzech Osobach, Jezus Chrystus, Maryja Matka Jezusa, Człowiek jako jednostka, Dobro i zło w życiu ludzkim, Śmierć i po śmierci, Mąż żona rodzice i dzieci, Bogaci i ubodzy, Przełożeni i podwładni, W kręgu wartości religijnych); ss. 347-413: ponad 300 ich krótkich sentencji na różne tematy); A. Louth, *Myśli Wschodnich Ojców Kościoła*, tłum. J. Pieniek, Źródła 7, Częstochowa 1998, Edycja św. Pawła, ss. 48 (*The Wisdom of the Greek Fathers*, Oxford 1997: 30 drobnych tekstów na tematy: Bóg, Stworzenie, Upadek, Tajemnica Wcielenia, Cnoty, Modlitwa, Poznanie Boga i Kościół), zaczerpniętych z myśli wymienionych tylko, bez wskazywania lokalizacji, Atanazego, Bazylego Wielkiego, Ewagriusza z Pontu, Grzegorza z Nazjanzu, Grzegorza z Nyssy, Jana Chryzostoma, Jana Damasceńskiego, Jana Klimaka, Maksyma Wyznawcy, Germana z Konstantynopola, Teodora z Mopswestii, Ps-Dionizego Areopagity); Ks. Stefan Wilk, *Myśli św. Bazylego o wychowaniu fizycznym człowieka*, AK 20 (1934) t. 34, s. 63-73 (34 krótkie wypowiedzi wybranych z różnych jego zaznaczonych tylko ogólnie homilii, traktatów, reguł zakonnych i listów); Ks. Stanisław Bross, *Myśli św. Augustyna*, Poznań 1930, 1935², Księgarnia św. Wojciecha, repr. Kraków 1991, książeczka 10 x 14 cm, ss. 118 (389 wybranych i przetłumaczonych sentencji, z podaną na końcu bardzo ogólną ich lokalizacją, umieszczonych pod 22 tytułami: Bóg, Opatrzność Boża, Pismo Święte, Człowiek, Dusza, Prawda, Rozum, Wolność, Świętość-Poświęcenie, Łaska-Cnoty, Modlitwa, Miłość, Sprawiedliwość, Miłosierdzie, Jałmużna, Bogactwo-Ubóstwo, Namiętność-Grzechy, Walka, Świat, Przyjaźń, Śmierć, Nieśmiertelność-Niebo), oparta na niemieckim (H.H. Lesaar, *Wahrheit und Liebe. Belehrende und erbauende Gedanken aus den Werken des heiligen Augustinus*, Mainz 1928) i francuskim (St. Augustin, *Elévations, prières et pensées*, Paris 1918) wzorcu; D.B. Winter, *Myśli św. Augustyna*, tłum. M. Złotowska, Źródła 3, Częstochowa 1997, Edycja św. Pawła, ss. 54 (36 krótkich sentencji), Ks. Krzysztof Burczak, *Kasjodor. Sentencje. Wybór, przekład, opracowanie*, Lublin 1999, książeczka 11 x 16 cm, ss. 63 (102 łacińskie i przetłumaczone sentencje, z dołączoną pod każdą z nich ogólną lokalizacją).

Dołącza do nich teraz, chyba najobszerniejsza jak dotąd w Polsce, bo licząca ponad 1150 sztuk antologia sentencji i aforyzmów wczesnochrześcijańskich, zaczerpniętych z całej bardzo bogatej zachowanej greckojęzycznej spuścizny

literackiej św. Jana Chryzostoma (ok. 350-407), wydanej w 18 opasłych tomach przez J.P. Migne'a (PG 47-64), opublikowana ostatnio w Gdańsku pod zagadkowym tytułem: *O godnym życiu we wspólnocie*. Jej autorem jest świecki historyk starożytny, profesor zwyczajny Uniwersytetu Gdańskiego, Jan Iluk, który mimo braku dotychczas w tym środowisku większych zainteresowań i tradycji antycznych, potrafił w nim wychować i wypromować swego rodzaju „szkołę starożytników” (prof. dr hab. Bogusław Górka, dr hab. Ireneusz Milewski, dr hab. Wojciech Gajewski, dr hab. Michał Kościński, współpracujący z nimi ks. dr hab. Grzegorz Szamocki), interesujących się również problematyką wczesnochrześcijańską, a nawet wydających od roku 2003 związaną z nią serię (periodyk?) „Antiquitas Christiana: fontes et commentationes”; w ostatnich latach okazuje się on również głównym polskim tłumaczem (po A. Zaleskim, J. Krystyniakim, T. Since, W. Kani) dzieł św. Jana Chryzostoma. On to bowiem przed 10 laty odważył się (nie lękając się oskarżeń o antysemityzm) przełożyć po raz pierwszy na język polski wszystkie pisma Biskupa Konstantynopola przeciw Żydom i judaizantom oraz wszystkie inne jego antyżydowskie wypowiedzi, publikując je w I tomie swego monumentalnego dwutomowego dzieła pt. *Żydowska politeja i Kościół w Imperium Rzymskim u schyłku antyku* (Gdańsk 2006, ss. 53-270: *Adversus Judaeos orationes I-VIII*; ss. 273-315: *Contra Judaeos et gentiles* = ŻMT 41; ss. 326-364: *Alia fragmenta contra Judaeos*) oraz zbierając i przekładając w II jego tomie (Gdańsk 2010, ss. 32-165) antyczne i późniejsze antychrześcijańskie wypowiedzi żydowskie – żydowską antyewangelię (zwłaszcza *Toledot Jeszu*), uzasadniającą taką postawę nie tylko Jana, ale i innych autorów wczesnochrześcijańskich, dodając do tego bardzo dużą naukową bibliografię na ten temat (ss. 168-285). Nie wiele później przetłumaczył inne Chryzostomowe pisma: *Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów* (CPG 4430, ŻMT 47, Kraków 2008), *Homilie XII-XIX na List do Hebrajczyków* (CPG 4440, „Antiquitas Christiana” II, Gdańsk 2009, 27-97), *Homilie XXXIII-XXXIV na I List do Koryntian* (CPG 4428, VoxP 28:2008, t. 52/2, 291-315), *Mowa I o miłości* (CPG 4684, PG 63, 567-580, w: *Miłość w czasach dawnych*, red. B. Możejko – A. Paner, Gdańsk 2008, 27-39), *Homilia o godnym życiu we wspólnocie* (CPG 4371 = *In principium Actorum hom. II*, VoxP 29:2009, t. 53-54, 626-656), a ostatnio przygotowuje do druku w Wydawnictwie Uniwersytetu Gdańskiego przełożonych przez siebie *XXI Homilii o posągach do Antiocheńczyków* (CPG 4330).

Tłumacząc powyższe teksty Złotoustego Kaznodziei Profesor J. Iluk dostrzegł w nich wiele krótkich i zwięzłych pouczających i budujących sentencji, które zaczął wyodrębniać i gromadzić. Nie jest on jednak pierwszym polskim autorem, który zaczął to czynić, bo już w latach 30-tych XIX wieku nieznaną nam bliżej M.K., autor traktatu *O zacności i nieśmiertelności duszy ludzkiej*, zatytułował umieszczony w niej przedostatni 19 rozdział, będący zbiorem Chryzostomowych myśli na ten temat z nieokreślonych bliżej jego homilii, a stanowiący swego rodzaju argument patrystyczny: „Myśli niektóre z ś. Chryzostoma przeciwko tym, co przeczyli niebo, piekło, a nawet nieśmiertelność samę”. Rozdział ten pod tym

samym tytułem został później przedrukowany jako artykuł w przemyskim teologicznym periodyku „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” (3:1835, nr 4, 11-18). Sto lat później ks. Józef Birkenmajer dokonał w Poznaniu kolejnego wyboru sentencji z całego już „bezbieżnego morza” literackiej spuścizny Jana Złotoustego, publikując je w postaci niewielkiej książeczki w Księgarni św. Wojciecha pt. *Myśli św. Jana Chryzostoma*, Poznań 1937, repr. 1996, ss. 142 (194 ponumerowane kolejno sentencje, z ogólnym tylko wskazaniem tytułu pisma ich pochodzenia na końcu publikacji, pogrupowane wokół 37 tematów: Bóg, Prawda, Zbawiciel, Dzieło zbawienia, Krzyż, Bogarodzica, Aniołowie, Święci, Chrześcijanie, Niebo, Piekło, Szatan, Człowiek, Wolna wola, Dusza, Życie doczesne, Bogactwo, Grzech, Śmierć, Łaska Boża, Cnota, Jałmużna, Wiara, Nadzieja, Miłość, Cierpienie, Pokora, Pokój, Namiętność, Modlitwa, Chrzest, Pokuta, Eucharystia, Kapłaństwo, Małżeństwo, Świątynia-nabożeństwo, Pismo Święte).

Profesor Iluk tego rodzaju selekcję zaczął prowadzić najpierw przy tłumaczeniu Chryzostomowych mów przeciw Żydom, judaizantom i i Hellenom (por. *Żydowska politeja i Kościół*, t. 1, s. 367-392: „Chrześcijanie i Żydzi w aforyzmach Jana Chryzostoma”), a potem *Komentarza do Listu św. Pawła do Galatów* (por. *ŻMT* 47, s. 137-138: „Aforyzmy św. Jana Chryzostoma w GaKom”). Zafascynowany tego rodzaju akcją, kontynuował ją dalej, przeszukując w tym aspekcie zarówno istniejące już przekłady pism Chryzostoma, jak i nie przełożoną jeszcze na język polski jego twórczość wydaną przez J. Migne’a, tłumacząc jej wybrane interesujące go miejsca. Wszystkie tego rodzaju zebrane syntetyczne i budujące sentencje Autor w podtytule swej antologii nazywa „aforyzmami” – „solą każdego pouczenia...”, bo w aforyzmie, jak w soczewce, skupia się to, co wyłonione z potoku słów jest najważniejsze i konieczne, aby je zapamiętać, a następnie powtarzać i innym przekazywać” (s. 7) i „didaskaliami”, rozumiejąc przez nie za Arystotelesem (*Poetyka* 19) pierwsze i podstawowe znaczenie terminu διδασκαλία oznaczającego „nauczanie”, „objaśnianie” lub „pouczenie” odbywające się przez słowo (ἐν τῷ λόγῳ); dla nas praktycznie są one prawie synonimami. Całość natomiast swego zbioru określa nie bardzo dla czytelnika zrozumiałym tytułem: *O godnym życiu we wspólnocie*, zaczerpniętym, jak wyjaśnia (s. 8), z 4 homilii do pierwszych wersetów Dziejów Apostolskich (CPG 4371: *In principium Actorum hom. I-IV*), będących według niego, „podręcznikiem chrześcijańskiej prakseologii”: „Tłumacząc drugą, z czterech homilii obdarzyłem ją tytułem: *O godnym życiu we wspólnocie*, gdyż pojawiający się w tej homilii zwrot περί πολιτείας tyle po prostu znaczy” (s. 8; por. *VoxP* 29:2009, t. 53-54, 626-636). „Uznałem za słuszne, aby tej *Antologii* także nadać tytuł: *O godnym życiu we wspólnocie*. Zebrane tutaj aforyzmy i didaskalia są świadectwem pracy kapłana z Antiochii przy wznoszeniu bastionu moralności. Ten bastion miał być fortecą dla chrześcijańskiej wspólnoty, która w 2. poł. IV w. nie była jeszcze najliczniejszą wśród mieszkańców Antiochii. Po szesnastu wiekach są one nadal kierunkowskazem na drodze prowadzącej do chrześcijańskiej wspólnoty, przypomnieniem najważniejszych idei tam obowiązujących, ale, co także jest istotne, didaskalia i aforyzmy Jana Chryzostoma są

wartością pozakonfesyjną... każą pamiętać o pracy na rzecz zbawienia, są objaśnieniami właściwości duszy, prośbami o wyzbycie się lęku przed śmiercią, nawołują do bycia miłosiernym i pokornym, głoszą braterską miłość i każą się dzielić każdym groszem z bliźnim” (s. 11).

Wszystkie te wybrane (w liczbie ponad 1150) z całej Chryzostomowej, głównie homiletycznej, twórczości aforyzmy i didaskalia (s. 29-216), mające stanowić „zasady godnego życia”, dzieli nasz Autor na 36 nierównych grup tematycznych, obdarzonych własnymi tytułami: Człowiek i jego wolna wola (najliczniejsza – 154); Prawo; Władza; Tłum; Przyczyna i źródło; Ostrożnie postępuj ze słowem; Nauczyciel i uczeń; Kompetencje i umiejętności; Prawda; Przepowiadanie; Szlachetność i dobroczynność; Miłość, przyjaźń i miłosierdzie; Jałmużna; Nadzieja; Pokora i skromność; Post; Trwoga i smutek; Życie rodzinne; Starość; Namietność; Pycha; Próżna chwała; Niefrasobliwość; Pieniądz i lichwa; Bogactwo; Grzech i niegodziwość; Gniew; Zawiść; Chciwość; Plotka; Kara; Podobieństwa i przeciwieństwa; Nie jest możliwe; Nie ma nic gorszego niż...; O lekarzach, lekarstwach i chorobie; Chryścijanin i Kościół. Każda z tych sentencji jest wzorowo metodologicznie poniżej opisana, z podaniem jej dokładnego miejsca (księga, rozdział) zarówno w dziele, jak i w jego konkretnym (PG) wydaniu, co niewątpliwie ułatwia szybkie odszukanie wraz z kontekstem, jak to poświadczą kilka następujących krótkich przykładów:

„Człowiek może stać się aniołem, jak i zwierzęciem”

(*Na Dzieje Apostolskie hom. XXXII 3*, PG 60, 238, CPG 4426).

„Człowiek nie jest wolny od wad”

(*Komentarz do Listu do Galatów 6, 1*, PG 62, 674, CPG 4430).

„Nie ma tak złego człowieka, aby w nim nie było choćby małego dobra”

(*O Łazarzu mowa VI 9*, PG 48, 1041, CPG 4329).

„Nie ma nic bardziej szkodliwego niż głupi współnik”

(*O miłości mowa I*, PG 63, 574, CPG 4684).

„Ci co nie walczą, nie odnoszą ran”

(*Do Teodora po upadku hom. II 1*, PG 47, 309, CPG 4305).

„Mając tytuł lekarza, nie znaczy jeszcze, że jest się lekarzem”

(*Ekloga XIII: O chorobie i lekarzach*, PG 63, 655, CPG 4684).

„Wartość dóbr docenimy w pełni, dopiero po ich stracie”

(*Na Zielone Świątki kazanie II 2*, PG 50, 466, CPG 4343).

„Zabiegając o uznanie wśród ludzi, umieramy przed oczami Boga”

(*Na Dzieje Apostolskie hom. II 4*, PG 60, 31, CPG 4426).

„Nie depcz po tym, który upadł, ale pochyl się nad nim”

(*Na Ewangelię wg św. Mateusza hom. XVIII 5*, PG 57, 270, CPG 4424).

„Człowiekiem nie jest ten, kto ma ludzkie ręce, nogi i posiada rozum, ale ten, kto gorliwie ćwiczy się w pobożności i godnym życiu”

(*Katecheza II 2*, PG 49, 233, CPG 4331).

Cały zbiór tych sentencji (s. 29-216) poprzedzony jest w antologii spisem treści (s. 5-6), wprowadzającym wstępem: „Święty Jan Chryzostom i jego epoka” (s. 7-23), mapą Antiochii IV wieku (s. 24) i wykazem najważniejszych dat z życia Jana Chryzostoma (s. 25-26), a zakończony wykazem tytułów polskich opublikowanych przekładów pism Złotoustego (z podaniem ich lokalizacji w PG, nr w CPG, oraz nazwisk tłumaczy), z których czerpał wybierane sentencje (s. 219-223), szczegółowym wykazem tytułów pozostałych nie przełożonych jeszcze na język polski dzieł Chryzostoma wydanych w PG przez J. Migne’a, i zaznaczonym nr CPG, z których czerpał i tłumaczył wybrane sentencje (s. 224-231), wykazem datacji wykorzystanych pism (s. 235-238) i krótką wybraną bibliografią (s. 239-241). Do lektury bardzo estetycznie wydanej książki zachęcają ponadto 3 zawarte w niej ilustracje: 2 przy karcie tytułowej (mozaika Patrona z Hagia Sofia i miniatura z rękopisu) i jedna na jej końcu (kopia marmurowej rzeźby Tyche z Antiochii). Z zauważonych zaś recenzyjnych błędów i braków trzeba by wskazać: błędny zapis bibliograficzny (s. 223: nie „Vox Patrum” XXIX (53-54) 2009, s. 1-16, ale XXIX (53-54) 2009, s. 626-636; podobnie s. 8, n. 6); brak przy kilkunastu sentencjach numeru CPG lub przy numerze samego skrótu CPG (zob. ss. 29, 70, 74, 83, 88, 94, 120, 121, 122, 125, 127, 128, 137, 146, 153, 154, 186, 190, 191, 198, 209, 210); brak zaznaczenia przy wykazach wykorzystanych dzieł Chryzostoma, że od CPG 4500 są to jego *opera dubia et spuria*; oraz sugestię, by przy zapisie bibliograficznym przekładów częściej i regularnie wskazywać zawierające je serie (najlepiej przez stosowane skróty: POK, ŻMT, BOK), a nie tylko wydawnictwo (np. WAM), co bez wątplenia ułatwi ich odszukanie, a przy tytułach czasopism – skróty (np. VoxP, AK). Recenzowana publikacja na tle innych, wymienionych na początku polskich antologii sapiencjalnych, zwłaszcza patrystycznych, które wszystkie są o wiele mniejsze i mają charakter raczej dewocyjny lub co najwyżej popularno-naukowy, jest bez wątpienia najobszerniejsza i posiada znamiona solidnej pracy naukowej, na którą wskazują m.in. staranny i dokładny zapis bibliograficzny, ułatwiający z jednej strony szybkie odnalezienie, zweryfikowanie i wykorzystanie każdej sentencji, a z drugiej poświadczają, iż Autor sam ją odnalazł (a nie od innych przepisał), wybrał, nierzadko przetłumaczył i zapisał; życzyć by sobie należało więcej takich patrystycznych antologii. Jej Autor, mimo zebrania ponad 1150 aforyzmów i didaskaliów, odszukanych w prawie 150 przeglądniętych pismach Jana Chryzostoma, czuje jeszcze niedosyt i zachęca do dalszego ich poszukiwania skromnie wyznając: „Stawiając tę małą książeczkę naprzeciwko 17 tomów jego dzieł, mogę jedynie powiedzieć, że zebrane i ukazanie w tej *Antologii* aforyzmy to szczęśliwie (niekiedy przypadkiem) odnalezione perełki w otchłani oceanu Chryzostomowych kazań, interpretacji Pisma i traktatów. Zapewne wiele ich jeszcze leży na dnie tego oceanu” (s. 8). Jej Autor zatem, doświadczony Profesor i już Senior, odchodząc na emeryturę podaje nam w tej publikacji piękny i duży puchar drogocennych i pouczających pereł, wyłowionych z bezbrzeżnego morza twórczości świętego, złotoustego, żyjącego przed szesnastu wiekami wielkiego biskupa oraz zachęca do ich dalszego

poszukiwania, zgłębiania i ich wykorzystywania w prowadzeniu godnego życia we wspólnocie Kościoła. Dziękujemy.

ks. Stanisław Longosz – Lublin

Jan ILUK, *O godnym życiu we wspólnocie. Antologia aforyzmów i didaskaliów św. Jana Chryzostoma. Wyboru z pism patriarchy Konstantynopola dokonał, ułożył i wstępem poprzedził Jan Iluk, Gdańsk 2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 242.*

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego, pod koniec 2015 r. ukazała się *Antologia aforyzmów i didaskaliów św. Jana Chryzostoma* zawierająca myśli złotoustego kaznodziei z Antiochii Syryjskiej na rozmaite tematy związane z codziennym życiem i funkcjonowaniem człowieka w społeczeństwie. Autorem przekładu jest wybitny znawca nauczania św. Jana Chryzostoma oraz tłumacz jego pism – Jan Iluk – profesor zwyczajny pracujący na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego, znany polskim Czytelnikom chociażby z przekładów mów Jana Chryzostoma *Przeciwko judaizantom i Żydom* (*Adversus Judaeos orationes* 1-8, CPG 4327, tłum. w: tenże, *Żydowska politeja i Kościół w Imperium Rzymskim u schyłku antyku*, t. 1: Jana Chryzostoma kapłana Antiochii *Mowy przeciwko judaizantom i Żydom*, Gdańsk 2006, 57-270 = *Św. Jan Chryzostom, Mowy przeciwko judaizantom i Żydom. Przeciwko Żydom i Hellenom*, *ŻMT* 41, Kraków 2007, 57-226).

Recenzowana publikacja jest wyraźnie podzielona na kilka części. We wstępie (s. 7-23) zatytułowanym *Święty Jan Chryzostom i jego epoka*, Autor w interesujący sposób przedstawia zwięzłą charakterystykę czasów, w których przyszło żyć i działać Janowi Chryzostomowi. Celną ich ocenę można odnaleźć w Chryzostomowych homiliach, które – jak pisze Autor – są „zbiorem sentencji o codziennym życiu, o relacjach międzyludzkich, o godności i upodleniu” (s. 7). Złotousty kaznodzieja był wnikliwym obserwatorem codziennego życia i potrafił trafnie spuentować relacje społeczne czy rodzinne oraz postawę (zarówno polecaną, jak i potępianą) nie tylko zwykłych, przeciętnych obywateli, lecz także ludzi zamożnych, wpływowych i wysoko postawionych. Celem jego nauczania było wykorzenienie zła z życia społecznego i indywidualnego oraz wprowadzenie we wspólnocie wiernych „chrześcijańskiej politei”. Z tego też względu Autor przekładu postanowił zatytułować swą antologię „O godnym życiu we wspólnocie” (s. 11). Prof. Iluk wskazuje też na aktualność nauczania Jana Chryzostoma w konkretnych kwestiach społecznych (np. używanie bogactwa, filantropia, życie rodzinne), często konfrontując sytuację panującą w ówczesnej Antiochii czy Konstantynopolu ze współczesnością. Po wstępie, na s. 24 Autor zamieścił plan Antiochii w IV w. (przygotowany na podstawie Ch. Kondoleon, *Antioch. The Lost Ancient City*, Princeton 2000), a po nim przedstawił „Najważniejsze daty z życia